

Recenzja

pracy doktorskiej Haliny Aleksiejuk (mniszka Nikołaja) pt. „Istota prawosławnego monastycyzmu”, [Warszawa 2019, ss. 269], napisanej pod kierunkiem Metropolity prof. zw. dr. hab. Sawy Hrycuniaka na Wydziale Teologicznym Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie.

Chrześcijańska wiara prowadzi do osobowego zjednoczenia człowieka z Trójjedynym Bogiem – Stwórcą i Zbawicielem. W historii chrześcijaństwa wypracowano wiele form religijnego kultu osobistego i społecznego, umożliwiające realizację spotkania człowieka z Bogiem. Ich bogactwo i zróżnicowanie połączone jest ze wspólnotami chrześcijańskich religii oraz naturą powołania. Zaangażowanie chrześcijanina w konkretną formę życia religijnego zakotwiczone jest w życiowym powołaniu danej osoby. „Bóg stworzył mnie – stwierdza H. Newman – abym wypełnił dla Niego jakąś określoną służbę; powierzył mi jakąś pracę, której nie powierzył nikomu innemu. Mam swoje posłannictwo – mogę nigdy nie poznać go w tym życiu, ale dowiem się o nim w życiu przyszłym. W jakiś sposób jestem niezbędny na swoim miejscu, jak archanioł na swoim. On nie stworzył mnie dla niczego. Będę czynił dobro, będę wykonywał Jego pracę na miejscu przeznaczonym dla mnie, chociażbym tego nie pojmował – jeśli tylko będę zachowywał Jego przykazania i służył Mu w swoim powołaniu” [H. Newman, *Rozmyślania i modlitwy*, Warszawa 1967, s. 12]. Wyróżniającą religijność prezentuje powołanie zakonne – życie mnicha, w którym wyraża się szczególne zjednoczenie człowieka z Bogiem. Istocie mniszego powołania poświęcona jest recenzowana rozprawa doktorska H. Aleksiejuk, która we *Wstępie* podkreśla, że mnich „to człowiek, który pragnie iść za Chrystusem aż do końca. Każdego dnia pozwala się prowadzić Duchowi Świętemu. (...) jest on nowonarodzonym człowiekiem”. (s.5).

1. Układ treści.

Recenzowana rozprawa doktorska liczy 269 stron tekstu, podzielonego na siedem rozdziałów, które poprzedza *Wstęp*, wieńczy zaś *Zakończenie*, *Bibliografia* i *Streszczenie* w jęz. polskim i angielskim. We *Wstępie* Autorka prezentuje merytorycznie pogłębione wprowadzenie do podjętego w rozprawie problemu. Jest tu zawarte wyjaśnienie pojęć – zwłaszcza *mnich* i *monastycyzm*, co przybliży zrozumienie istoty tego powołania. Ukazano też zarys historyczny prawosławnego monastycyzmu w kontekście uwarunkowań historycznych i społeczno-kulturowych. Autorka rozprawy wyakcentowała też stan i rozwój monastycyzmu na terenach Polski w wymiarze historycznym. We *Wstępie* ukazano też metodologię badań oraz bazę źródłową, z wyakcentowaniem dwóch „typów” literatury: socjologicznej – rozpatrującej monastycyzm od strony społeczno-ekonomicznej oraz opracowania historyczne. Autorka podkreśla też brak pogłębionych opracowań prawosławnego monastycyzmu w języku polskim, co utrudnia poznanie tego powołania i jego wartościowanie. Precyzując cel swoich badań H. Aleksiejuk stwierdza, że jej celem jest „wykazanie, iż w swej istocie prawosławny monastycyzm jest oparty na nauce dogmatycznej i biblijnej Kościoła prawosławnego, stanowi wierną realizację nauki ewangelicznej i dążenia do ostatecznego celu każdego chrześcijanina, to znaczy przeobróżenia” (*Wstęp*, s. 9). Realizując ten zamiar podejmuje analizę literatury patrystyczno-ascetycznej oraz działalności poszczególnych monasterów i mnichów, aby wykazać, że praktyki życia monastycznego są wiarygodne oraz pozytywnie oddziałują na Kościół prawosławny i całą społeczność. W opracowaniu bazy źródłowej Autorka Korzysta z metody historyczno-porównawczej w celu ukazania etapów i form rozwoju życia monastycznego w Kościele prawosławnym. Bazę źródłową stanowi Pismo Święte oraz literatura biblijno-dogmatyczna oraz historyczno-ascetyczna.

W pierwszym rozdziale – „Rozwój monastycyzmu i jego geneza” - ukazano wspólnoty i postawy będące zwiastunami monastycyzmu w czasach Starego Testamentu oraz osoby i grupy w Nowym Testamencie stanowiące wzór życia monastycznego. Podjęto tam też próbę odpowiedzi na pytanie, czy w czasach Starego Testamentu osoby, które całkowicie poświęciły się służeniu Bogu oraz czy były formy takiej realizacji życiowego powołania stanowiące wzór dla pierwszych ascetów. W tym rozdziale podjęto też próbę prześledzenia powstania i rozwoju idei życia

monastycznego wskazując historię wschodniego monastycyzmu na terenach Imperium Bizantyjskiego.

W rozdziale drugim ukazano „Biblijno-dogmatyczne podstawy monastycyzmu”. Autorka stara się wyjaśnić, co w ludzkiej naturze stanowi źródło dążenie człowieka do Boga., stanowiące podstawy idei zupełnego porzucenie życia świeckiego i poświęcenia Bogu. Ukazano też prawosławne pojmowanie obrazu i podobieństwa Bożego w człowieku oraz jego implikacje do życia monastycznego, jak też konsekwencje upadku pierwszych ludzi dla całego rodzaju ludzkiego, rozumienie łaski Bożej i wolnej woli oraz synergii w pojmowaniu prawosławnego ascetyzmu. Rozdział trzeci – „Duchowość prawosławna” zawiera wyjaśnienie istoty charakteru monastycyzmu jako prawosławnej duchowości. Wyakcentowane jest tu działanie Ducha Świętego, z podkreśleniem jego wymiaru paschalno-eschatologicznego, powiązanie z życiem liturgicznym, postem i kultem ikon. Prawosławna duchowość odznacza się aktywnością społeczno-charytatywną oraz wewnętrzną wolnością wiernych.

Rozdział czwarty – „Prawosławna ascetyka i mistyka” ukazuje monastycyzm jako życie ascetyczne prawosławia, prowadzące do mistycznego zjednoczenia z Bogiem. Zawiera też charakterystyczne cechy wyróżniające prawosławną mistykę. W piątym rozdziale – „Wartości życia monastycznego” - wskazano naturę prawosławnego monastycyzmu zakonnego i świeckiego, jego cele i elementy składowe, motywacje i formy realizacji tego powołania. Rozdział szósty – „Formy życia monastycznego” zawiera charakterystykę trzech – form organizacji monastycyzmu: anachoretyzm, semi-anachoretyzm i cenobityzm. Wyakcentowane zostały rodzaje i charakter tych form monastycyzmu, motywacje przynależności do nich, oraz formy realizacji w poszczególnych regionach Kościoła. W siódmym rozdziale podjęto problem „Rola monastycyzmu w życiu Kościoła prawosławnego”. Autorka podkreśla, że monastyr przede wszystkim jest „szpitalem dla duszy człowieka” (s. 16), w którym szczególną rolę pełnią „ojcowie duchowi/starcy”. Życie monastyczne stanowi też przykład realizacji nauki ewangelicznej, stanowiąc autorytet w zakresie wiary i moralności, w czym szczególną rolę pełnią mnisi broniący czystości wiary i zabiegający o jej propagowanie. Zaprezentowano też wybrane role mnichów w życiu Kościoła i społeczeństwa, z podkreśleniem posługi charytatywnej i duchowej, zwłaszcza w ramach przygotowań kandydatów na hierarchów do posługi w Kościele prawosławnym.

2. Wartość metodologiczno-merytoryczna.

Analityczna lektura rozprawy doktorskiej mniszki Haliny Aleksiejuk utwierdza w przekonaniu, że określony w tytule problem jest merytorycznie ważny, w pełni zasadny pod względem metodologicznym oraz poprawnie sformułowany i uzasadniony. Podjęte w tej pracy zagadnienie jest też bardzo aktualne w kontekście współczesnych wyzwań aksjologiczno-kulturowych, skutkujących odchodzeniem od wiary w Boga i religijnego kultu. Niniejsza praca stanowi odpowiedź na to moralne wyzwanie, wskazując zasadność spotkania człowieka z Bogiem i charakterystykę szczególnego powołania Bożego, jakim jest monastycyzm. Życie monastyczne mnichów jest potwierdzeniem wartości religijnej wiary oraz aktualności zakonnego powołania. Dojrzałe uzasadnienie natury monastycyzmu, logiczna argumentacja za jego autentycznością oraz zrozumiały przekaz współczesnemu światu gwarantuje wiarygodność i aktualność tej formy chrześcijańskiego powołania. Jego zaś ranga teologiczno-naukowa oraz formacyjna skuteczność uzasadnia wiarygodność chrześcijańskiej wiary i mobilizuje do zaangażowania w dochowanie wierności Chrystusowi. Problem ten ukazuje recenzowana rozprawa doktorska, która trafnie wpisuje się w naukowe badania współczesnej teologii.

Badawczy problem niniejszej rozprawy został sformułowany poprawnie pod względem metodologicznym oraz zrozumiały w odbiorze praktycznym. Problemowe pytanie zawarte jest w tytule rozprawy, zaś metodologiczną zaś poprawność ukazuje układ treści. Uzasadniając merytoryczną wartość mniszka Halina Aleksiejuk najpierw genezę i rozwój prawosławnego monastycyzmu oraz jego biblijne podstawy. Kolejne rozdziały stanowią merytoryczne rozwinięcie tytułowego zagadnienia, ukazując prawosławną duchowość, ascezę i mistykę, właściwości i formy życia monastycznego. Zwieńczeniem tych analiz jest ukazanie roli monastycyzmu w życiu prawosławnego Kościoła.

Analiza treści tej monografii utwierdza w przekonaniu, że prowadzone przez mniszkę Halinę Aleksiejuk badawcze poszukiwania są merytorycznie pogłębione, zachowujące wymogi nauk teologicznych. Przeprowadzone analizy niezwykle bogatej bazy źródłowej oraz literatury pomocniczej charakteryzuje poznawcza wiarygodność, wnioski zaś są merytorycznie zasadne i poprawnie źródłowo udokumentowane. W interpretacji bazy źródłowej Autorka kieruje się personalistyczną zasadą

uszanowania osoby ludzkiej w dążeniu do uznawania rozwoju religijno-moralnego człowieka w wymiarze chrześcijańskim. Takie podejście do duchowych podstaw osobowej godności pozwala zasadnie odczytać życiowe powołanie człowieka jako mnicha i jego zaangażowanie w realizację swej egzystencji. W wymiarze epistemologicznym takie podejście do tytułowego zagadnienia recenzowanej rozprawy pozwoliło jej Autorce analitycznie opisać i zinterpretować życiowe powołanie mnicha i życia monastycznego. W konsekwencji, recenzowana rozprawa w znacznym stopniu ubogaca dotychczasowe badania polskiej teologii XX wieku oraz osób zaangażowanych w jej rozwój.

3. Ocena formalnej strony pracy.

Pod względem formalnym rozprawa doktorska H. Aleksiejuk nie budzi zastrzeżeń. Język jest poprawny filologicznie oraz „czytelny” w sformułowaniach merytorycznych. Analizy i wnioski są zrozumiałe nie tylko dla teologów, charakteryzuje je bowiem komunikatywność i merytoryczna precyzja. Umacnia to w przekonaniu, że Autorka pracy potrafi swe myślenie wyrazić w sposób precyzyjny i powszechnie zrozumiały. Formalna poprawność i badawcza dojrzałość w wykorzystaniu bogatej – z podkreśleniem obcojęzycznej - bazy źródłowej – wyraża się w analitycznym podejściu do poszczególnych tekstów oraz w badawczej konsekwencji, co uwiarygadnia zasadność wniosków. Strona formalna pracy świadczy o dojrzałym opanowaniu przez Autorkę recenzowanej rozprawy badawczego warsztatu naukowego.

4. Wniosek końcowy.

Analityczna lektura doktorskiej rozprawy Haliny Aleksiejuk utwierdza w przekonaniu, że prezentuje ona dojrzałe walory metodologiczno-merytoryczne oraz poprawność pod względem formalnym. Jej Autorka podjęła merytorycznie ważny i bardzo aktualny problem teologiczny, co potwierdzają współczesne przemiany aksjologiczno-moralne. Problem pracy został poprawnie sformułowany oraz dojrzałe rozwinięty i uzasadniony pod względem merytorycznym. O wartości rozprawy świadczy też personalistyczne pogłębienie samego podejścia do tytułowego zagadnienia, co pozwoliło Autorce ukazać religijno-moralną wartość prawosławnego monastycyzmu oraz indywidualnych z postaw osób przynależących do monastycznych wspólnot, co stanowi wzorcowe świadectwo rozwoju życia duchowego dla współczesnych ludzi. Takie ujęcie tytułowego zagadnienia poświadcza naukowo-badawczą dojrzałość

Haliny Aleksiejuk (mniszka Nikołaja) oraz jej metodologiczne kompetencje w formułowaniu wniosków.

Mając na uwadze całościową wartość rozprawy doktorskiej Haliny Aleksiejuk, jej walory merytoryczno-metodologiczne oraz poprawność strony formalnej stwierdzam, że spełnia ona wymogi rozpraw doktorskich określone w „Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki” (Dz. U. 2003, nr 65, poz. 595 z późn. zm., art. 13, ust. 1), a jej Autorka może być dopuszczona do dalszego etapu przewodu doktorskiego, który to wniosek przedkładam Radzie Wydziału Teologicznego Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie.

KS. prof. dr hab. Józef Zabielski, prof. zw.

Kierownik Katedry Teologii Moralnej Szczegółowej

UKSW w Warszawie

Białystok, 10.XII.2019 r.